

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

سیاست تجاری کویت

بهمن ۱۴۰۱

شناسنامه گزارش

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

عنوان:

سیاست تجاری کویت

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: بهمن ۱۴۰۱

واژه‌های کلیدی: اقتصاد کویت، برنامه میان مدت توسعه، چشم‌انداز ۲۰۳۵، تعرفه‌ها، سازمان‌های منطقه‌ای، شهر

ابریشم

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه کاربردی
۶	مقدمه
۷	کویت در یک نگاه
۷	اقتصاد کویت
۱۰	اسناد اقتصادی و توسعه‌ای
۱۴	قوانین اقتصادی و تجاری
۱۴	سیاست تجاری کویت
۱۷	ارزیابی سیاست تجاری کویت
۲۷	روابط اقتصادی کویت و ایران
۳۰	جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

خلاصه کاربردی

- کویت کشوری است که اقتصاد آن عمیقاً با تجارت جهانی پیوند خورده است و هرچند طی دهه‌های اخیر این پیوند به شکل کلان از طریق فروش نفت برقرار بوده است، اصلاحات اقتصادی اخیر در این کشور به معنای پیچیده‌تر شدن این پیوند و در نتیجه گشایش امکانات بیشتر برای روابط دوجانبه است. برنامه‌های توسعه اقتصادی استراتژیک به ویژه برنامه‌های میان‌مدت توسعه ۲۰۱۰-۲۰۱۴ و چشم‌انداز ۲۰۳۵ کویت جدید تلاش کرده‌اند تا با اصلاح مشکلات ساختاری اقتصاد این کشور گام‌های مهمی را برای حرکت به سوی یک اقتصاد متنوع‌تر و بین‌المللی‌تر با یک بخش خصوصی نیرومند و سرمایه‌گذاری و نیروی کار خارجی ماهر بردارند.
- روابط اقتصادی و تجاری ایران و کویت تابع دو دسته از متغیرها است. دسته نخست به موضوعات سیاسی در سطح منطقه همچون روابط ایران و آمریکا و ایران و عربستان مربوط است؛ هر چند کویت سیاست بی‌طرفی فعال در منطقه را در پیش گرفته و کوشیده به عنوان میانجی در روابط بازیگران منطقه ایفای نقش کند با این حال ماهیت روابط کویت با ایالات متحده و عربستان همواره محدودیت‌هایی را در زمینه توسعه روابط با ایران پیش روی این کشور قرار داده است.
- دسته دوم شامل متغیرهای اقتصادی است؛ هر چند به طور کلی اقتصاد دو کشور ماهیتاً مکمل نیست، با این وجود بازار مصرف کوچک، اما ثروتمند کویت زمینه مناسبی را برای صادرات مواد معدنی و محصولات کشاورزی و غذایی فراهم کرده است که لازمه بهره‌برداری از آن شناخت ذائقه مصرف‌کنندگان کویتی و رعایت استانداردهای ملی این کشور است.
- مسئله صادرات گاز ایران به کویت، علیرغم بی‌نتیجه ماندن چند دور مذاکره، بزرگ‌ترین فرصت ایران در سطح ملی برای توسعه روابط اقتصادی با کویت است؛ به نتیجه رسیدن مذاکرات و اجرایی شدن صادرات گاز ایران به کویت جدا از پیامدهای استراتژیک آن، می‌تواند به مدلی برای صادرات گاز ایران به عمان و امارات تبدیل شود و همچنین بر ورود بخش دولتی و خصوصی ایران به پروژه‌های توسعه‌ای کویت همچون شهر ابریشم و کاهش وابستگی ایران به دبی موثر باشد.
- در همین راستا، نکات زیر را می‌توان به‌عنوان برخی راهکارهای عملی برای گسترش تعاملات اقتصادی ایران و کویت و رفع موانع موجود مد نظر قرار داد:
 - تمرکز تعاملات تجاری و اقتصادی با کویت در منطقه آزاد اروند با هدف بازیابی نقش اقتصادی و احیای بنادر ایرانی حاشیه اروندرود

- تجهیز شناورهای ایرانی به ابزارهای مکان‌یابی با هدف برآوردن استانداردهای مورد نظر کویت برای ورود شناورهای ایرانی
- تشکیل منظم جلسات کمیته مشترک کنسولی ایران و کویت برای برطرف کردن مشکلات موجود در خصوص ویزا
- اقناع کویت در خصوص تأسیس کنسولگری در استان خوزستان

مقدمه

کویت از دوران سلطه انگلیس بر آن یکی از مهمترین مراکز تجاری و کشتیرانی در مسیر هند به اروپا بود؛ این کشور پس از استقلال در سال ۱۹۶۱ با اتکا به منابع عظیم نفت خود از یک سو و توسعه نیافتگی بنادر خلیج فارس از سوی دیگر توانست به کشوری ثروتمند تبدیل شود تا جایی که در دهه ۸۰ میلادی، در پی جنگ داخلی در لبنان عملاً به مرکز مالی و تجاری خاورمیانه تبدیل شد و تنها اشغال این کشور توسط عراق و نابودی زیرساخت‌های آن فرصت جایگزین شدن با کویت را در اختیار امارات متحده عربی قرار داد. با اتکا به آن تاریخ، کویت تلاش دارد با تقویت بخش خصوصی این کشور و جذب سرمایه در حوزه‌های مختلف، افزون بر نفت نقش خود به عنوان هاب تجاری منطقه را باز یابد. در همین راستا و همسو با اصول حاکم بر تجارت جهانی و فرصت‌هایی که تجارت شرق-غرب جهان ایجاد کرده است، برنامه‌های اقتصادی این کشور عمدتاً بر توسعه سواحل شمالی آن، متنوع‌سازی اقتصادی و کاهش وابستگی به نفت، تأمین پایدار انرژی و متعدد کردن شرکای تجاری خود تمرکز دارد.

سیاست‌های توسعه‌ای و تجاری کویت در کنار فقدان پرونده‌ها و اختلافات حاد سیاسی و امنیتی میان این کشور و ایران فرصت‌های مناسبی را برای توسعه روابط اقتصادی میان دو کشور قرار داده است که بهره‌گیری از آن‌ها در گرو فائق آمدن بر موانعی است که تا کنون روابط تجاری و اقتصادی دو طرف را محدود نگاه داشته است.

در پژوهش حاضر، پس از نگاهی کلی به وضعیت اقتصادی و تجاری کویت، استاد توسعه‌ای و قوانین تجاری این کشور بررسی شده و سپس به سیاست تجاری این کشور پرداخته شده است؛ در ادامه ارزیابی‌های سازمان تجارت جهانی و بانک جهانی از روند و چشم‌انداز اقتصاد کویت بررسی شده است. در بخش پنجم روابط تجاری ایران و کویت مورد بررسی قرار گرفته است و در نهایت ضمن جمع‌بندی، برخی پیشنهادات برای توسعه روابط تجاری ایران و کویت طرح شده است.

کویت در یک نگاه

کویت کشوری کوچک در منطقه خلیج فارس است که با وجود اینکه بافت سیاسی و فرهنگی مشابه دیگر امیرنشین‌های خاورمیانه دارد، از دیرباز ویژگی‌های منحصر به فردی داشته است که شرایط مخصوص به این کشور را به لحاظ سیاسی و اقتصادی خلق کرده است. این کشور در سال ۱۹۶۱ استقلال خود را به دست آورد و تنها شش ماه بعد تبدیل به نخستین کشور در حال توسعه‌ای شد که صندوقی برای تأمین کمک اقتصادی به دیگر کشورهای در حال توسعه تأسیس کرد. امیر وقت کویت در مراسم معرفی این صندوق که بعدتر «صندوق کویت» نامیده شد، اعلام کرد که با وجود اینکه [کویت] در حال تغییر است، دوستان خود را در زمان نیاز فراموش نمی‌کند. در پنجاه سال نخست فعالیت این صندوق، کویت به بیش از ۱۰۲ کشور جهان کمک‌های مالی به ارزش ۱۵ میلیارد دلار ارائه کرده است.

این کشور کوچک در شمال غرب خلیج فارس به عنوان یکی از کانون‌های تجاری میان هند، شاخ آفریقا و غرب آسیا و تا حدی اروپا عمل می‌کرد. همچنین، کویت یکی از مراکز مهم تولید مروارید در دنیا به شمار می‌آمد. به این ترتیب، تا قبل از اینکه ذخایر نفت کویت، اقتصاد این کشور را تبدیل به یک غول نفتی کند، تجارت این کشور عمدتاً متشکل از مروارید، چوب، ادویه و خرما بود. در واقع پس از اکتشافات نفتی در این کشور بود که کویت به یکی از باثبات‌ترین اقتصادهای منطقه با استاندارد بالای زندگی و با اعتماد به نفس بالا تبدیل شد.^۱ کشور کویت بر مبنای ارزیابی‌های سال ۲۰۲۱ بالغ بر ۴,۳ میلیون نفر جمعیت دارد و تولید ناخالص داخلی آن ۱۳۳,۱ میلیارد دلار بوده است که با توجه به جمعیت اندک آن، شاخص سرانه تولید ناخالص داخلی این کشور به ۳۰۶۹۹ دلار می‌رسد و در نوع خود در زمره بالاترین سرانه‌های جهان و در ردیف کشورهای بسیار ثروتمند قرار می‌گیرد.

یک نکته مهم در مورد بافت جمعیتی کویت این است که تنها حدود ۳۲ درصد از جمعیت این کشور کویتی هستند و در واقع نزدیک به ۶۸ درصد از کل جمعیت این کشور، غیر کویتی به شمار می‌آیند. این تناسب در حوزه نیروی کار حتی نامتقارن‌تر هم هست و ۷۶,۶ درصد از نیروی کار کویت، خارجی هستند که اغلب آن‌ها را نیروی کار کم مهارت تشکیل می‌دهد. با این حال، ۹۱,۱ درصد از ساکنان غیر کویتی این کشور در بخش خصوصی و کسب و کارهای خانوادگی مشغول به کار هستند.

اقتصاد کویت

اقتصاد کویت به شکل تنگاتنگی با اقتصاد جهانی در ارتباط است. این امر ضمن اینکه به بالا بردن کیفیت زندگی و رشد اقتصادی این کشور کمک بسیار مهمی کرده است، هم‌زمان موجب شده تا آثار

1- Government report for WTO (2010)
https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g258_e.doc

بحران‌های اقتصاد جهانی در کویت خیلی زود مشاهده شود؛ در حقیقت، اقتصاد این کشور زیر تأثیر مؤلفه‌های پرشماری از قبیل تحولات گسترده اقتصاد جهانی، میزان تقاضا برای نفت یا نوسانات چشمگیر نرخ ارز در بازارهای مالی جهانی بوده است. آخرین بحران بزرگ جهانی که اقتصاد کویت را به طور جدی متأثر کرده است بحران ۲۰۰۸ بوده که برای چندین سال پیاپی رشد اقتصادی این کشور را مختل کرد و باعث فروپاشی بازار سهام، درآمدهای صادراتی و مهمتر از همه، کاهش شدید ارزش دارایی‌ها و سرمایه‌گذاری‌های ملی کویت در خارج از کشور شد. همچنین، بحران اقتصادی ناشی از همه‌گیری کووید تأثیر منفی جدی بر این کشور گذاشت و موجب شد رشد اقتصادی این کشور در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ منفی شود.

بر مبنای آمارهای موجود از سال ۲۰۲۰، ارزش واردات کشور کویت ۲۸,۳ میلیارد دلار، شامل ۴۰,۸۰ قلم کالا و با ۲۰۰ شریک تجاری مختلف بوده است و در مقابل، ارزش صادرات آن معادل با ۴۰,۱ میلیارد دلار، شامل ۲۳۷۸ قلم کالا و با ۱۴۳ شریک تجاری بوده است. رشد اقتصادی این کشور در سال ۲۰۲۰ به میزان ۳,۹ درصد بوده است.

جدول ۱- مهمترین شرکای تجاری کویت

رتبه ۵	رتبه ۴	رتبه ۳	رتبه ۲	رتبه ۱	شرکای تجاری کویت
هند (۱,۲ درصد)	امارات (۱,۳ درصد)	چین (۱,۴ درصد)	عربستان سعودی (۱,۶ درصد)	نامشخص (۸۹,۲ درصد)	صادرات
عربستان سعودی (۵,۸ درصد)	ژاپن (۵,۸ درصد)	امارات متحده عربی (۸,۲ درصد)	ایالات متحده (۸,۵ درصد)	چین (۱۷,۴ درصد)	واردات

در مورد دسته‌بندی گروه‌های کالایی مختلف در تجارت کویت، سهم مواد خام ۷۱,۷ درصد صادرات و ۹,۷ درصد واردات، سهم کالاهای واسطه‌ای ۵,۳ درصد از صادرات و ۱۶,۹ درصد از واردات، سهم کالاهای مصرفی ۲۰,۹ درصد از صادرات و ۵۰,۲ درصد از واردات، و سهم کالاهای سرمایه‌ای ۱,۸ درصد از صادرات و ۲۲,۹ درصد از واردات بوده است.

جدول ۲- مهمترین صادرات و واردات کشور کویت

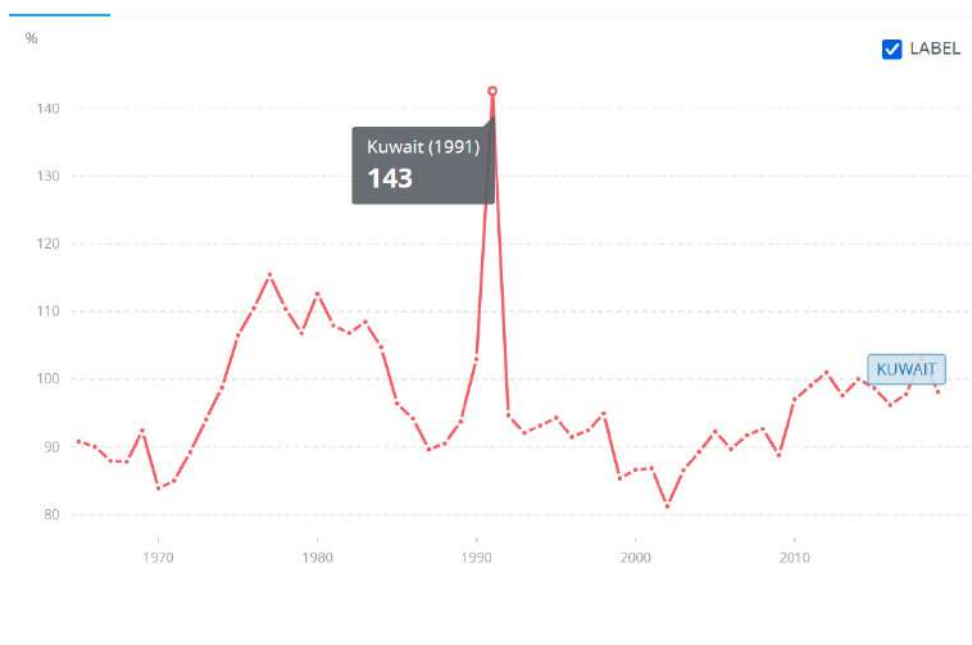
رتبه اول	رتبه دوم	رتبه سوم	رتبه چهارم	رتبه پنجم	کالاهای صادراتی و وارداتی کویت
نفت خام (۲۸,۶ میلیارد دلار)	نفت غیرخام (۵,۳ میلیارد دلار)	پروپان مایع (۱,۰۵ میلیارد دلار)	بوتان مایع (۷۶۶,۳ میلیون دلار)	نیترا سولفات (۶۸۷,۷ میلیون دلار)	صادرات

واردات	خودرو (۱,۸۳) میلیارد دلار)	دستگاه‌های انتقال قدرت (۱,۱) میلیارد دلار)	محصولات دارویی (۸۵۸,۹) میلیون دلار)	خودرو (۶۲۲,۷) میلیون دلار)	مصنوعات هنری و جواهرات (۴۸۹,۵) میلیون دلار)
--------	----------------------------	--	-------------------------------------	----------------------------	---

این کشور پنج توافق‌نامه تعرفه‌ای دارد که در نتیجه آن‌ها، میانگین ساده تعرفه‌های اعمال شده آن ۳,۸۴ درصد و میانگین وزنی تعرفه‌ها ۳,۰۱ درصد بوده است. ۱۲,۸ میلیارد دلار از واردات کویت بدون تعرفه صورت گرفته است و این شامل ۲۵,۵ درصد از خطوط کالایی تعرفه‌ای می‌شود. بیشینه نرخ تعرفه‌ای این کشور نیز ۱۰۷ درصد بوده است.^۲

همانگونه که در نمودار شماره ۱ مشخص است، سهم تجارت از تولید ناخالص داخلی کویت طی بیست سال اخیر به شکل کم‌وبیش منسجمی در حال افزایش بوده است و در سال ۲۰۱۹ به ۹۸ درصد رسیده است.

نمودار ۱- سهم صادرات از تولید ناخالص داخلی کویت

منبع: WITS

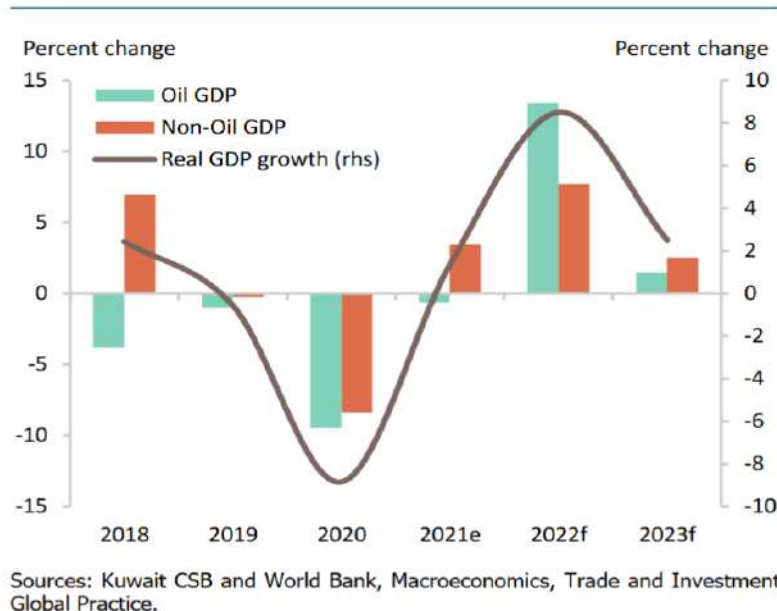
انتظار می‌رود اقتصاد کویت در سال ۲۰۲۲ از رکود دوران همه‌گیری کرونا خارج شده و ضمن افزایش چشمگیر صادرات نفت، آمار بخش مسکن و بخش خصوصی آن نیز به وضعیت رشد سابق باز گردد. در حال حاضر، بنا بر افزایش ۵۹ درصدی قیمت و ۱۳,۵ درصدی تولید نفت کویت در هفت ماه نخست ۲۰۲۲ نسبت به دوران همه‌گیری، مازاد حساب چشمگیری وارد اقتصاد کویت می‌شود که بر اساس برآوردها

۱- در آمارهای WITS خودرو در دو گروه کالایی مجزا با کدهای ۸۷۰۳۲۳ و ۸۷۰۳۲۴ آمده است.

به ۲۸,۵ درصد از کل تولید ناخالص داخلی این کشور خواهد رسید. همانگونه که در نمودار شماره ۲ نشان داده شده است، پس از رشد منفی نزدیک به ۱۰ درصدی صادرات نفتی و غیرنفتی کویت در سال ۲۰۲۰ و نیز رشد منفی مشابه در تولید ناخالص داخلی، آمارها حاکی از آن است که در سال‌های ۲۰۲۱ ابتدا تولید ناخالص داخلی غیرنفتی به رشد نزدیک به ۲ درصدی و سپس در ۲۰۲۲ تولید ناخالص داخلی نفتی به نزدیک به ۱۰ درصد و تولید ناخالص داخلی غیرنفتی نیز به حدود ۵ درصد رسیده است.^۱

نمودار ۲- روند و پیش‌بینی رشد GDP در بخش نفتی و غیرنفتی

FIGURE 1 Kuwait / Growth: Real GDP, real oil, and real non-oil sectors

مهمترین صادرات غیرنفتی کویت شامل مواد شیمیایی، فلزات اصلی، ساخته‌های فلزی و غیرفلزی، پارچه، کاغذ و محصولات چوبی است. محصولات شیمیایی درصد بالایی از صادرات غیرنفتی (۳۵ درصد در ۲۰۱۰) را در بر می‌گیرد. بخش عمده‌ای از این محصولات به مقصد کشورهای عربی (اردن، امارات متحده عربی، عربستان سعودی، بحرین و قطر) صادر می‌شود و دیگر شرکای غیرعربی کویت در حوزه صادرات غیرنفتی عبارتند از اتحادیه اروپا، چین، هند و ترکیه.

اسناد اقتصادی و توسعه‌ای

دولت کویت از اتکای اقتصاد کشور به نفت و برخی دیگر از مشکلات ساختاری رنج می‌برد و برنامه‌هایی برای اصلاح این وضعیت دارد. در این بخش، ابتدا دو سند توسعه‌ای مهم کشور و سپس بازتاب این

1- World Bank

<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/65cf93926fdb3ea23b72f277fc249a72-0500042021/related/mpo-kwt.pdf>

برنامه‌های کلان در اصلاحات و توسعه قوانین کشور در بخش‌های مربوط به تجارت و اقتصاد مورد اشاره قرار می‌گیرد. این کشور دو برنامه کلان برای حل مشکلات ساختاری خود دارد که در اسناد مربوط به آن‌ها بازتاب پیدا کرده است. نخست، برنامه میان مدت توسعه^۱ ۲۰۱۰-۲۰۱۱ و ۲۰۱۳-۲۰۱۴ و دوم، برنامه کویت ۲۰۳۵ یا کویت جدید.

برنامه میان مدت توسعه ۲۰۱۰-۲۰۱۱ و ۲۰۱۳-۲۰۱۴

بر مبنای این برنامه، مجموعه‌ای از اصلاحات کمی و کیفی در طیفی از حوزه‌ها زیر سه گروه کلی تعریف شده است: توسعه اقتصادی، توسعه انسانی-اجتماعی، و مدیریت، اداره و برنامه‌ریزی. کانون این برنامه‌ها بر تضمین متنوع‌سازی اقتصاد و تغییر مسیر به سوی بخش خصوصی با هدف افزایش بهره‌وری متمرکز است.

در حوزه توسعه اقتصادی، مهمترین اهداف به شرح زیر بوده‌اند:

- تضمین نرخ رشد سالیانه تولید ناخالص داخلی در سطح ۵,۱ درصد، به گونه‌ای که در بخش خصوصی شامل ۸,۸ درصد و در بخش عمومی غیرنفتی ۴,۴ درصد و در بخش عمومی نفتی ۲ درصد باشد.
 - میانگین سرمایه‌گذاری سالیانه ۷۳۹۳ میلیون دینار کویت (معادل با ۲۴,۰۴ میلیارد دلار) به گونه‌ای که در بخش عمومی نفتی شامل ۱۶۱۷ میلیون دینار (۵,۲ میلیارد دلار) و در بخش عمومی غیرنفتی شامل ۲۳۵۰ میلیون دینار (۷,۶ میلیارد دلار) و در بخش خصوصی شامل ۳۴۲۶ میلیون دینار (۱۱,۱ میلیارد دلار) باشد.
 - تضمین کاهش سهم بخش نفت در تولید ناخالص داخلی از ۴۳ درصد در سال مبنای ۳۹ درصد در سال انتهایی برنامه (۲۰۱۴)
 - تضمین افزایش بخش خصوصی در تولید ناخالص داخلی غیرنفتی از ۶۵ درصد در سال مبنای ۷۰ درصد در سال پایانی
 - افزایش سهم بخش خصوصی از سرمایه‌گذاری غیرنفتی از ۴۰ درصد به ۶۵ درصد
 - تضمین افزایش سهم بخش غیرنفتی از درآمدهای دولت از ۱۲ درصد به ۳۰ درصد
- در حوزه توسعه اجتماعی و انسانی، مهمترین اهداف از قرار زیر هستند:
- افزایش درصد شهروندان کویتی از کل جمعیت این کشور از ۳۱,۴ درصد به ۳۵ درصد

- تغییر در گرایش‌های ادامه تحصیل دانش‌آموزان به سوی رشته‌های مرتبط با علوم
- افزایش سهم هزینه پژوهش‌های علمی از ۰,۲ درصد از تولید ناخالص داخلی به ۱ درصد
- توسعه بخش سلامت و حمایت از شهروندان مسن‌تر
- ساخت بیش از ۴۸ هزار پروژه مسکونی جدید
- مهمترین اهداف در حوزه مدیریت، اداره و برنامه‌ریزی نیز از قرار زیر هستند:
- اصلاح دستگاه دولتی و کاهش اندازه و حذف پیچیدگی در ساختارهای موجود
- بهبود عملکرد دولت با ساده‌سازی و ارتقاء راهنمای خدمات عمومی
- مطالعه خصوصی‌سازی برخی از خدمات دولتی
- تکمیل پروژه‌های دولت الکترونیک
- فعال‌سازی و توسعه شبکه قانون‌گذاری و سازوکارهای نهادی برای مبارزه با فساد
- انتشار قانون ضد فساد و تأسیس نهاد ضد فساد
- توسعه نقش سازمان‌های جامعه مدنی
- تشویق و حمایت از مشارکت شهروندان در فرایند توسعه^۱

چشم‌انداز ۲۰۳۵ یا کویت جدید^۲

چشم‌انداز ۲۰۳۵ کویت، با نام رسمی «کویت جدید»، در هماهنگی با «اهداف توسعه پایدار ملل متحد ۲۰۳۰»، با هدف تبدیل کویت به یک هاب منطقه‌ای و بین‌المللی مالی و تجاری و جذب سرمایه‌گذاری از سرتاسر جهان تدوین شده است. محور این برنامه تقویت بخش خصوصی برای توسعه یک اقتصاد رقابتی است. در این برنامه، موقعیت جغرافیایی استراتژیک، برخورداری از نهاد قانونگذاری مبتنی بر نمایندگی، نظام قضایی جامع و سیاست خارجی متوازن به عنوان مهم‌ترین نقاط قوت کویت معرفی شده است.

آرمان اصلی برنامه کویت جدید عبارت است از:

- احیای نقش پیش‌روی کویت به عنوان هاب مالی و تجاری منطقه و شکوفایی مجدد نقش بخش

1- Government report for WTO (2010)
https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g258_e.doc
 2- New Kuwait/ کویت جدید

خصوصی‌کویت در توسعه کشور

- بازسازی نهادی با توجه به نیازمندی‌های توسعه‌ای
- توانمندسازی نیروی کار و افزایش بهره‌وری
- تأمین زیرساخت‌های حقوقی و قانونی برای ایجاد یک محیط تجاری مساعد برای توسعه، با هدف تحکیم ارزش‌های ملی، حفظ هویت کوییتی و تحقق عدالت و مشارکت سیاسی.

همچنین (۱) افزایش بهره‌وری و توسعه بخش غیرنفتی (۲) بهبود استانداردهای زندگی شهروندان (۳) مشارکت فعال بخش خصوصی در اقتصاد ملی (۴) حمایت از توسعه انسانی و اجتماعی (۵) بهبود سیاست‌های اقامتی و شهروندی برای پشتیبانی از فرایند توسعه (۶) برخورداری از منابع انسانی آموزش‌دیده و ماهر (۷) بهره‌مندی از دولتی قوی از طریق بازسازی نهادهای حکومتی و (۸) حفاظت از هویت عربی-اسلامی جامعه کویت به عنوان اهداف توسعه‌ای برنامه ۲۰۳۵ مشخص شده است.

به علاوه کویت جدید محورهای توسعه ملی این کشور را در قالب (۱) اقتصادی متنوع و توسعه‌یافته (۲) خدمات اجتماعی کارآمد (۳) محیط زیست پایدار (۴) زیرساخت‌های توسعه‌یافته (۵) نظام درمانی با کیفیت (۶) سرمایه انسانی نوآور و (۷) تقویت جایگاه کویت در منطقه و جهان در حوزه‌های دیپلماسی، تجارت و فرهنگ مشخص کرده است.

برنامه کویت جدید پروژه‌های متنوع و بعضاً بلندپروازانه‌ای را برای تأمین زیرساخت‌های لازم در راستای اهداف توسعه‌ای در دستور کار قرار داده است که از جمله می‌توان به طرح توسعه فرودگاه شهر کویت با هزینه حدود ۲ میلیارد دلار، نیروگاه و تأسیسات شیرین‌سازی آب الخیران با ظرفیت ۱۸۰۰ مگاوات و ۱۲۵ میلیون گالن، راه‌آهن ملی کویت به طول ۵۷۰ کیلومتر، نیروگاه و تأسیسات شیرین‌سازی آب الزور با ظرفیت ۴۸۰۰ مگاوات و ۲۸۰ میلیون گالن، پروژه شهرهای جدید نواف احمد، جنوب المطلاع، ناحیه‌های تجاری شهرهای جدید صباح الاحمد و جابر الاحمد، نیروگاه انرژی خورشیدی دبدبه با ظرفیت هزار مگاوات و هزینه ۱/۲ میلیارد دلار و چندین پروژه ساخت بیمارستان، پالایشگاه و شهرک‌های کارگری اشاره کرد.^۱ با این حال بزرگ‌ترین پروژه زیرساختی ذیل برنامه کویت جدید، ابرپروژه دروازه شمالی خلیج^۲ [فارس] است.

دروازه شمالی خلیج [فارس] به عنوان بخشی از برنامه «کویت جدید»، مجموعه‌ای از پروژه‌های عظیم زیرساختی، با هدف تبدیل سواحل کمتر توسعه‌یافته شمال کویت به یک هاب منطقه‌ای لجستیک و اقتصادی و مرکزی برای جذب توریست از سرتاسر جهان است. دروازه شمالی شامل ساخت شهر ابریشم^۳ و

1- "New Kuwait" in ESCAWA

2- Northern Gulf Gateway

توسعه جزایر کویت است.

شهر ابریشم، ابرپروژه‌ای در قالب ابتکار کمربند و راه چین، در دهانه شمالی خلیج کویت است. در قالب این ابرپروژه شهر جدید ابریشم در منطقه الصبیه در شمال خلیج کویت با هزینه ۱۳۲ میلیارد دلار احداث خواهد شد؛ همچنین این شهر جدید که ۲۵۰ کیلومتر مربع وسعت خواهد داشت، از طریق پل شیخ «جابر احمد الصباح» با هزینه ۳ میلیارد دلار به شهر کویت در دهانه جنوبی خلیج کویت^۱ متصل شده است. علاوه بر شهر ابریشم، دروازه شمالی شامل توسعه جزایر کویت در خلیج فارس می‌شود. احداث بندر شیخ «مبارک الکبیر» در جزیره بویان^۲، با ظرفیت ۸۶ میلیون تن محموله کانتینری و هزینه ۱۶ میلیارد دلار مهمترین بخش این برنامه توسعه‌ای محسوب می‌شود. علاوه بر بویان که به عنوان مرکز لجستیک در نظر گرفته شده است، جزیره و ربا به عنوان ذخیره زیست‌محیطی، جزیره فیلکه به عنوان مرکز فرهنگی، جزیره عوهه به عنوان گردشگاه طبیعی و جزیره مسکان به عنوان منطقه امنیتی در نظر گرفته شده است.^۳

قوانین اقتصادی و تجاری

در ادامه و تداوم سیاست‌های منعکس شده در اسناد توسعه‌ای، دولت کویت برخی از اصلاحات و توسعه قوانین کشوری در این حوزه را نیز در دستور کار قرار داده است تا اصلاحات مورد نظر بتواند مبنای قانونی قابل قبولی پیدا کند. قانون خصوصی‌سازی، قانون حمایت از رقابت، قانون مالیات بر دستمزد، قانون مالیات بر ارزش افزوده، قانون تأسیس یک نهاد ناظر بازار سرمایه، قانون کار، قانون حمایت از محیط زیست، قانون ضد فساد، قانون حمایت از مالکیت معنوی از جمله قوانینی هستند که کشور کویت در حال بازنگری یا تصویب آن‌ها است. برخی از مهمترین قوانین در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

قانون خصوصی‌سازی

هدف عمده فرایند خصوصی‌سازی در کویت بهبود محیط کسب‌وکار و ایجاد انگیزه برای بخش خصوصی و سرمایه‌گذاران خارجی است تا از این طریق، متنوع‌سازی اقتصاد و پیشرفت فناورانه و بهبود جایگاه کویت در تجارت بین‌الملل محقق شود. با توجه به نظام دولت رفاه عمیق و بخش عمومی گسترده‌ای که در کویت وجود دارد، این فرایند همچنین می‌تواند به طور بالقوه مسائل اجتماعی و نارضایتی عمومی را نیز به همراه داشته باشد و از این رو، دولت کویت در پیشبرد آن محتاط است و یک فرایند بلندمدت را در این حوزه دنبال می‌کند. قانون خصوصی‌سازی مورد اشاره در بالا، اهداف زیر را دنبال می‌کند:

۱- ساخت پل از سال ۲۰۱۳ آغاز شد و در سال ۲۰۱۹ به پایان رسید.

۲- در سال ۲۰۲۰ میزان پیشرفت پروژه ۵۳ درصد اعلام شده بود؛ همچنین تفاهم‌نامه‌هایی برای همکاری میان بندر مبارک الکبیر با بندر گوادر پاکستان در سال ۲۰۲۱ منعقد شده است.

- تضمین حمایت از مصرف‌کنندگان و خودداری از رویه‌های انحصارگرایانه؛ به این منظور، نهادهای خصوصی‌شده موضوع سازوکارهای نظارتی و کنترل قیمت خواهند بود.
- تأمین و بهره‌برداری از فناوری‌های نو؛
- تعهد به حفاظت از محیط زیست؛
- به منظور جلوگیری از تعارض منافع، مالکان شرکت‌ها و نهادهای بخش خصوصی نمی‌توانند مالکان حال حاضر یک کسب‌وکار دیگر که اهدافی مشابه با آن حوزه خصوصی شده دارد، باشند.

قانون خصوصی‌سازی همچنین برای تأمین دغدغه‌های دولت کوبیت در مورد ثروت ملی این کشور، خصوصی‌سازی در حوزه نفت و گاز، پتروشیمی، سلامت و درمان و آموزش و پرورش را ممنوع کرده است. در همین راستا، قانون خصوصی‌سازی کوبیت یک شورای ارشد خصوصی‌سازی^۱ را تأسیس کرده که نه عضو دارد و نخست وزیر کوبیت به عنوان رئیس آن عمل می‌کند، در حالی که پنج وزیر و سه متخصص از حوزه‌های مالی، اقتصادی، حقوقی و فنی بنا به موضوع، اعضای آن را تشکیل می‌دهند. این نهاد متولی نظارت و قانون‌گذاری فروش خدمات عمومی به بخش خصوصی است. این نهاد، همچنین هر شش ماه یک بار به شورای وزیران کوبیت گزارش عملکرد می‌دهد. فرایند خصوصی‌سازی نیز به این ترتیب است که هر نهاد یا شرکتی که موضوع خصوصی‌سازی است، توسط حداقل دو شرکت متخصص با استانداردهای بین‌المللی ارزش‌گذاری شده و تعهدات آن ارزیابی می‌شود؛ سپس طی دو سال از تأیید ارزش‌گذاری، یک شرکت سهامی مشترک برای هر پروژه خصوصی‌سازی تأسیس می‌شود. سرمایه حاصل از شرکت سهامی مشترک بین نهادهای دولتی، پرسنل کوبیتی آن شرکت و نیز عرضه عمومی میان شهروندان کوبیتی تقسیم شده و تخصیص داده می‌شود. دولت کوبیت سهم طلایی را در شرکت سهامی مشترک در اختیار خواهد داشت تا بر مبنای آن دولت امکان قانونی برای حق رأی در مورد تصمیم‌گیری‌های اساسی مانند انحلال هیأت مدیره را داشته باشد. کارکنان کوبیتی سابق آن شرکت برای استخدام اولویت خواهند داشت و شورای خصوصی‌سازی حق بازرسی در مورد فرایندها و احیاناً لغو خصوصی‌سازی را خواهد داشت.

قانون سرمایه‌گذاری

کوبیت همواره کشوری با تجارت آزاد و طی دوران معاصر همگام با فرایند جهانی شدن و تجارت همواره رو به گسترش جهانی بوده است و از همین رو، سرمایه‌گذاری بخش مهمی از فرایند تجاری دولت کوبیت محسوب می‌شده است. به این منظور، از سال ۲۰۰۱ دولت این کشور قانون تنظیم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را تصویب کرده است تا بستری شفاف و مطمئن برای سرمایه‌های خارجی در این کشور فراهم شود

و از این مسیر، نه تنها منابع مالی برای توسعه کشور فراهم شود، بلکه دسترسی به فناوری روز جهانی نیز تضمین شود و مدیریت توسعه و تخصص‌های بازاریابی در کشور جهت موفقیت خصوصی‌سازی محقق شود. بر مبنای این قانون، هر شرکت یا تبعه خارجی می‌تواند شرکتی در کویت تأسیس کرده و ۱۰۰ درصد از سهام آن را در اختیار داشته باشد و از ملی شدن یا توقیف مصون باشد. سرمایه‌گذار هم زمان حق انتقال سرمایه خود را به هر کشور ثالثی خواه داشت و ضمن اینکه امتیازاتی دریافت خواهد کرد، برای ۱۰ سال از هرگونه مالیات بر درآمد معاف بوده و نیاز به پرداخت برخی از عوارض گمرکی نیز نخواهد داشت. دو نهاد عمده برای تنظیم فرایندها و کنترل در این بخش وجود دارد که شامل کمیته سرمایه‌گذاری خارجی و دفتر سرمایه‌گذاری خارجی کویت (KFIB) هستند و تا زمان تنظیم آخرین گزارش دولت کویت برای سازمان تجارت جهانی در سال ۲۰۱۱، این نهادها ۵۹۵ میلیون دینار کویت که عمده آن در بخش صنعت سرمایه‌گذاری شده است را تأیید کرده‌اند. شرکت‌های خارجی سرمایه‌گذار در کویت شامل ۱۱ مورد بوده‌اند که از کشورهای هلند، فرانسه، بریتانیا، ایتالیا، سوئیس، ژاپن و ایالات متحده هستند.

قانون منطقه تجارت آزاد

مناطق تجارت آزاد یکی دیگر از ارکان سیاست اقتصادی-تجاری کویت به شمار می‌روند. منطقه تجارت آزاد کویت (KFTZ) که در بندر شویح واقع شده امکانات زیادی برای دسترسی به بازار کویت و از خلال آن، بازار منطقه فراهم کرده است. این بندر و منطقه آزاد مرتبط با آن توسط نهاد بندرهای کویت (KPA) اداره می‌شود و طی بیش از یک دهه گذشته، یک فرایند نوسازی بنیادین را پشت سر گذاشته و در حال حاضر، یک بندر مدرن با سیستم‌های مالی، تعرفه‌ای و اداری دیجیتال و مجموعه هدایت کانتینرهای خصوصی به شمار می‌رود. سرمایه‌گذاری در منطقه تجارت آزاد کویت مزایای بسیاری را پیشنهاد می‌دهد که از جمله آن‌ها معافیت دائم از مالیات بر درآمد، آزادی کامل انتقال سرمایه، آزادی از کنترل نرخ تبدیل ارز، مالکیت صددرصد اتباع خارجی، تأمین آب و انرژی و دسترسی‌های آسان به بنادر و فرودگاه بین‌المللی کویت هستند.^۱

سیاست تجاری کویت

به لحاظ تاریخی دولت و جامعه کویت بر مبنای تجارت آزاد شکل گرفته است. بر همین مبنای دولت کویت نظام تجاری خود را بر مبنای اصول بنیادین تجارت چندجانبه‌گرای ملهم از سازمان تجارت جهانی شکل داده است. دولت همواره از اصول سازمان تجارت جهانی در این حوزه پیروی کرده و به منظور پیش‌بینی‌پذیری و شفافیت، تنها زمانی سیاست تجاری خود را تغییر داده است که ضرورتی در کار بوده است.

1- Government report for WTO (2010)
https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g258_e.doc

هدف عمده سیاست تجاری کویت مشارکت در رشد اقتصادی و توسعه معطوف به بالا بردن استانداردهای زندگی و رفاه مردم است. به این منظور، دولت کویت سیاست تجاری خود را بر مبنای اهداف زیر سازمان داده است:

- گسترش تولید و تجارت کالاها و خدمات
- تضمین دسترسی باثبات و قابل پیش‌بینی برای صادرات کویت
- باز و لیبرال نگه داشتن بازار کویت برای هرگونه وارداتی از هر مبدأ
- خلق فرصت‌های پیشرفته اشتغال برای مردم
- محافظت از منافع مشروع مصرف‌کنندگان، تولیدکنندگان و تجار به شکلی متوازن
- حفظ و مراقبت از محیط زیست

دولت کویت برای تحقق این اهداف و تجارت آزاد از این طریق، ترتیبات دوجانبه را با شرکای تجاری خود در پیش گرفته است که عمدتاً شامل حذف یا کاهش چشمگیر تعرفه‌ها، برطرف کردن رفتار تبعیض‌آمیز و رفع موانع غیرتعرفه‌ای تجارت هستند. دستور کار توسعه^۱ دوحه یکی از سازوکارهایی است که دولت کویت خود را در این راستا به آن متعهد می‌داند. نقش کانونی در تنظیم و اجرای سیاست تجاری کویت بر عهده وزارت تجارت و صنایع این کشور است که آن را در همکاری نزدیک با دیگر وزارتخانه‌ها به پیش می‌برد. مهمترین بخش‌های سیاست تجاری کویت از قرار زیر هستند.

بخش تعرفه‌ها

تعرفه صادرات از کویت صفر است و تعرفه واردات نیز در بسیاری از موارد صفر یا نزدیک به صفر است. همه تعرفه‌ها بر مبنای اصل دولت کامل‌الوداد (MFN) تعیین می‌شود. استثناء این امر، کالاهای وارداتی از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس است که در قالب اتحادیه گمرکی GCC بوده و ورود آن‌ها شامل هیچ تعرفه‌ای نیست. پوشش تعرفه‌ای الزام‌آور کویت ۹۹٫۹ درصد است که بسیار بالا ارزیابی می‌شود. این کشور برای تمام محصولات کشاورزی و نیز تمام محصولات غیرکشاورزی به جز نفت و مواد شیمیایی و پتروشیمی، تعرفه ثابت^۲ دارد. این تعرفه‌های ثابت در بسیاری از موارد در عمل کمتر محاسبه می‌شوند و موارد استثناء تنها بر اقلام محدودی از کالاها و به دلایل مشخصی از جمله سلامتی،

1- Doha Development Agenda

دستور کار دوحه یکی از دوره‌های سازمان تجارت جهانی بود که در سال ۲۰۰۱ به تصویب رسید و هدف آن توجه به دغدغه کشورهای در حال توسعه، هم‌زمان با گشودگی تجاری بیشتر در بخش‌های کشاورزی، تولید صنعتی و خدمات بود؛ دستور کار دوحه ضمن درخواست از کشورها برای گسترش حقوق مالکیت معنوی تدابیر و سیاست‌هایی برای «عادلانه‌تر کردن قوانین برای کشورهای در حال توسعه» در نظر گرفته است.

2- Bound Tariff

مذهب، حفاظت و امنیت اعمال می‌شود.

کویت در راستای موافقت‌نامه‌های موجود اتحادیه‌های گمرکی، برای تمام کالاها تعرفه‌های صفر و پنج درصدی اعمال می‌کند و ۸٫۷ درصد اقلام وارداتی با تعرفه صفر وارد می‌شوند. همچنین، کویت هیچگونه مالیات داخلی از جمله مالیات بر ارزش افزوده، مالیات فروش یا هزینه‌های مشابه را نه بر کالاهای تولید داخل و نه بر واردات اعمال نمی‌کند. با این حال، کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و از جمله کویت، یک نرخ مالیات ثابت ۵ درصدی بر کالاها و خدمات در نظر گرفته‌اند و نیز مالیات بر ارزش افزوده نیز به این عدد اضافه می‌شود.

کویت هیچ گونه مالیات و عوارضی برای صادرات وضع نکرده است، با این حال کالاهای صادراتی شامل یارانه دولتی نیز نمی‌شوند و این هم کالاهای کشاورزی و هم غیرکشاورزی را در بر می‌گیرد.

همانگونه که اشاره شد، کویت اهمیت بالایی برای ثبات سیاست تجاری خود قائل است و از این رو، از زمان عضویت در سازمان تجارت جهانی در ۱۹۹۵، تنها در دو مورد سیاست‌های تجاری این کشور تغییرات عمده‌ای را به خود دیده است. مورد نخست مربوط به عضویت این کشور در اتحادیه گمرکی شورای همکاری خلیج فارس است که از ابتدای ۲۰۰۳ اجرایی شد و دوم، عضویت در GAFTA که از سال ۲۰۰۵ اجرایی شد و به موجب آن نرخ تعرفه صفر میان اعضا در نظر گرفته شد. علاوه بر این‌ها، کویت از سال ۲۰۱۰ عضو موافقت‌نامه فناوری اطلاعات سازمان تجارت جهانی است که به موجب آن نرخ تعرفه واردات در کالاهای مرتبط صفر است. این کشور، همچنین در قالب شورای همکاری خلیج فارس یک قانون ضد دامپینگ، مقابله به مثل و ابزارهای محافظتی یکپارچه را اعمال می‌کند.

تداوم سیاست‌ها در آینده

کویت به سیاست اعمال نکردن یارانه برای صادرات کشاورزی و غیرکشاورزی در آینده نیز ادامه خواهد داد. این کشور همچنین سیاست عدم استفاده از ابزارهای سرمایه‌گذاری مرتبط با تجارت (TRIMs) را نیز کماکان تداوم خواهد بخشید. با این حال، هرچند این کشور در حال حاضر از اعمال مالیات یا تعرفه بر واردات خودداری می‌کند، این حق را برای خود قائل است که در آینده در قالب مجوزهای سازمان تجارت جهانی از این امتیازات استفاده کند. در هر حال، اگر کویت از مالیات‌های داخلی استفاده کند، این امر در سطح ملی بدون تبعیض مورد استفاده قرار خواهد گرفت.

سازمان‌های منطقه‌ای

دولت کویت از سال ۱۹۶۳ امضاکننده گات و از ۱۹۹۵ عضو سازمان تجارت جهانی است. این کشور همچنین

عضو توافق‌نامه فناوری اطلاعات سازمان تجارت جهانی هم بوده و به‌عنوان طرف سوم، در سازوکار حل مناقشات سازمان تجارت جهانی عمل کرده است. این کشور معتقد به اصل جهانی بودن تجارت است، با این حال مناظرات در مورد مشارکت‌ها و ابتکارهای منطقه‌ای را با اشتیاق دنبال کرده و معتقد است که معاهدات تجاری چندجانبه و منطقه‌ای مکمل سیستم اصلی و کلان تجارت بین‌الملل هستند و نه در رقابت با آن‌ها. کویت به همراه شرکای خود در شورای همکاری خلیج فارس وارد موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای متعددی شده است.

شورای همکاری خلیج فارس

شورای همکاری خلیج فارس در نوامبر ۱۹۸۱ تأسیس شد و به موجب آن، شش کشور بحرین، کویت، عمان، قطر، عربستان سعودی و امارات متحده عربی موافقت‌نامه اقتصادی یکپارچه‌ای را به عنوان مبنای تشکیل یک منطقه تجارت آزاد میان اعضا امضا کردند که در آن تمام عوارض گمرکی و دیگر قوانین محدودکننده در تجارت میان اعضا حذف می‌شدند. این توافق بعد از موافقت نامه موسوم به GCC FTA در ۱۹۸۳ اجرایی شد و تا ۲۰۰۲ ادامه پیدا کرد. همکاری اقتصادی میان طرفین از ۲۰۰۳ در قالب اتحادیه گمرکی شورای همکاری خلیج فارس تداوم یافت که همانطور که گفته شد، یک تعرفه خارجی واحد ۰ تا ۵ درصدی را در عمل برای تمام کالاها (به جز چند استثناء) در نظر می‌گیرد و میانگین تعرفه‌های اعمال شده کامله الوداد ۴٫۸ درصد بوده است. در نتیجه پیشرفت‌های این اتحادیه، میانگین تعرفه‌های کامله الوداد کویت از ۷٫۷ درصد در سال ۲۰۰۲ به ۴٫۸ درصد در سال ۲۰۰۷ رسید. تجارت خدمات نیز میان اعضای شورای همکاری آزاد شده است و حدود ۱۰۰ زیرمجموعه در این حوزه شامل آزادسازی شده‌اند که بخش‌های مهمی مانند خدمات تجاری، خدمات آموزشی، خدمات توریستی و خدمات مالی در این دسته قرار می‌گیرند.^۱

موافقت‌نامه تجارت آزاد پهناور عربی^۲

کویت همچنین از سال ۱۹۹۸ عضو GAFTA است. این سازمان از کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به علاوه مصر، لبنان، فلسطین، اردن، عراق، سودان، سوریه، مراکش، لیبی، تونس و یمن تشکیل شده است. این موافقت‌نامه طی یک بازه زمانی ده ساله کلیه تعرفه‌ها بر تجارت را میان اعضا لغو کرده است. در سال ۲۰۱۰ واردات کویت از کشورهای عضو سازمان ۱۴ درصد از کل واردات این کشور را تشکیل می‌داده است.

۱- کویت هماهنگی در قالب شورای همکاری خلیج فارس را برای سیاست‌های کلان تجاری و اقتصادی خود بسیار با اهمیت به شمار می‌آورد و این امر در قوانین و رویه‌های تجاری این کشور منعکس شده است. شهروندان و شرکت‌های کشورهای عضو شورای همکاری مجاز به در پیش گرفتن تمام فعالیت‌های تجاری و اقتصادی‌ای هستند که شهروندان کویت مجاز به انجام آن‌ها هستند و تنها چند استثناء محدود در این مورد وجود دارد.

2- Greater Arab Free Trade Area

موافقت نامه تجارت آزاد شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه اروپایی تجارت آزاد (EFTA)

مذاکرات میان دو طرف در ۲۰۰۹ نهایی و در هامار نروژ امضا شد. این موافقت‌نامه با هدف آزادسازی و توسعه تجارت میان شورای همکاری خلیج فارس و اتحادیه اروپایی تجارت آزاد فراهم شده است و یک موافقت‌نامه جامع به شمار می‌رود که شامل تجارت کالا و خدمات، رقابت، مالکیت معنوی و حل اختلافات است. بر اساس این موافقت‌نامه، تعرفه‌ها برای کالاهای غیرکشاورزی، از جمله ماهی و شیلات برای دو طرف لغو می‌شود، تعرفه برخی از کالاهای کشاورزی توسط توافق‌های دوجانبه تعیین می‌شوند و کالاهای محدودی نیز از شمول این توافق‌نامه خارجی هستند.

موافقت نامه تجارت آزاد میان شورای همکاری خلیج فارس و سنگاپور

اعضای شورای همکاری در سال ۲۰۰۸ در دوحه قطر با سنگاپور برای امضای یک توافق‌نامه تجارت آزاد به توافق رسیدند که معطوف به آزادسازی و توسعه روابط تجاری دوجانبه است. مقیاس و ابعاد فنی این موافقت‌نامه مانند موافقت‌نامه با اتحادیه اروپا در سطح جامع است و حوزه‌های مختلف تجارت را پوشش می‌دهد، با این تفاوت که شامل موافقت‌نامه حقوق مالکیت معنوی نمی‌شود. تعرفه‌های گمرکی در تجارت میان طرفین حذف شده است و تنها کسر کوچکی از کالاها از این معافیت مستثنی شده‌اند.^۱

ارزیابی سیاست تجاری کویت

طبق رویه، سازمان‌های بین‌المللی در دوره‌های متناوب ارزیابی‌هایی از سیاست‌های تجاری کشورها به عمل می‌آوردند و در این میان، ارزیابی‌های سازمان تجارت جهانی و بانک جهانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار هستند. آخرین ارزیابی سیاست تجاری کویت توسط سازمان تجارت جهانی تا حدودی قدیمی و مربوط به سال ۲۰۱۱ است؛ اما ارزیابی بانک جهانی به روز است. به همین دلیل و نیز بنا بر ماهیت تکمیلی این دو ارزیابی، در این بخش، اهم ارزیابی‌های این دو گزارش از سیاست تجاری کویت به بحث گذاشته می‌شود.

(۱) ارزیابی سازمان تجارت جهانی

دولت کویت مجموعه‌ای از استراتژی‌ها را در پیش گرفته است تا نظام تجاری خود را آزاد سازد و از این طریق، اتکای شدید اقتصاد خود به نفت و گاز را کاهش دهد. در حال حاضر، نفت و گاز نیمی از تولید

۱- کویت همچنین در قالب شورای همکاری خلیج فارس در حال مذاکرات تجاری با استرالیا، چین، اتحادیه اروپا، هند، ژاپن، کره جنوبی، نیوزیلند، پاکستان و ترکیه نیز هست. تا زمان تنظیم گزارش سازمان تجارت جهانی، هیچ یک از این مذاکرات رسماً منجر به توافق‌نامه نشده و همه مذاکرات به جز با چین و پاکستان معلق شده‌اند. این شورا حتی در مقطعی در حال مذاکرات تجاری با ایران نیز بوده است. البته کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس می‌توانند به صورت انفرادی نیز قرارداد تجارت آزاد با کشوری یا سازمانی امضا کنند؛ موافقت‌نامه تجارت آزاد امارات با هند و عمان با ایالات متحده از این دست هستند.

ناخالص داخلی این کشور و ۹۵ درصد از درآمدهای صادراتی آن را در بر می‌گیرند. دولت کویت برای بهبود این وضعیت گام‌های مثبتی را در پیش گرفته است تا محیط کسب و کار کشور را ارتقا دهد، رشد بخش غیرنفتی را سرعت بخشد و مشارکت بخش خصوصی را بالا ببرد.^۱

کویت همچنین نیازمند بهبود و توسعه زیرساخت‌ها، کاهش سایه سنگین دولت در اقتصاد، پیش‌بینی‌پذیرتر کردن نرخ اجاره زمین در بلندمدت و آسان‌سازی تأسیس کسب‌وکارهای جدید در کشور است. هدف اصلی دولت کویت تبدیل شدن به کانون تجارت انرژی، کالا، لجستیک و خدمات مالی در شمال خلیج فارس اعلام شده است.

دولت کویت درآمدهای عمدتاً نفتی بالا و به علت جمعیت اندک، هزینه‌های پایینی دارد و به همین علت، مازاد درآمد بسیار بالایی برخوردار است که در برخی از سال‌ها به میزان ۴۰ درصد از تولید ناخالص داخلی می‌رسد. این امر باعث شده است تا دولت به شکل طبیعی به وضع مالیات نیاز نداشته باشد. درآمدهای مازاد دولتی عموماً صرف رفاه عمومی به ویژه در بخش خانه‌سازی و یارانه‌های عمومی شده است. این امر، علاوه بر استهلاک هزینه‌های دولتی منجر به کاهش کارآمدی و بالا رفتن مصرف و تولید پسماند در بخش‌های مختلف شده است. از منظر سازمان تجارت جهانی کاهش مرحله‌ای و پیوسته این یارانه‌ها یکی از ضرورت‌های اقتصادی کویت برای تشویق یک اقتصاد متنوع و فرانفتی به شمار می‌رود.

حساب‌های خارجی کویت بیانگر تسلط درآمدهای نفتی و اتکای دولت به درآمدهای این بخش است. طی دوران ارزیابی، مازاد حسابداری معادل ۲۴ تا ۴۵ درصد از تولید ناخالص داخلی این کشور برآورد شده است. اقتصاد این کشور وابستگی زیادی به تجارت بین‌الملل دارد و نرخ تجارت کالا و خدمات به تولید ناخالص داخلی به طور متوسط بین سال‌های ۲۰۰۷ تا ۲۰۰۹ بالغ بر ۹۰ درصد بوده است. دولت کویت واردکننده خالص خدمات با کسری بالا است که از ۲,۲ میلیارد دلار در سال ۲۰۰۶ به ۵,۹ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۰ رسید. وضعیت سیاست تجاری کویت در بخش‌ها و حوزه‌های گوناگون بر مبنای ارزیابی سازمان تجارت جهانی از قرار زیر است:

- سرمایه‌گذاری خارجی: جریان سرمایه‌گذاری خارجی در کویت نسبتاً پایین است و این امر به محدودیت‌های موجود در حوزه‌هایی باز می‌گردد که سرمایه‌گذاران خارجی در کویت می‌توانند در آن به فعالیت پردازند. همچنین، یک محیط اقتصادی پیچیده (از جمله فرایندهای طولانی صدور مجوز و قوانین خارج از رده و دست‌وپاگیر) و مالیات بر درآمدی که تنها بر سود حاصل از فعالیت‌های اقتصادی خارجی‌ها اعمال می‌شود، از دیگر مشکلاتی است که سرمایه‌گذاری خارجی در کویت را به چالش

۱- در زمان تنظیم گزارش سازمان تجارت جهانی، سهم بخش خصوصی از اقتصاد کویت ۲۵ درصد است.

کشیده است. در نتیجه این وضعیت، بازنگری و اعمال متمم بر قانون سرمایه خارجی در این کشور به سود سرمایه‌گذاران خارجی در دستور کار قرار گرفته است. اراده دولت برای تشویق سرمایه‌گذاران خارجی همچنین در تصمیم آن برای مجوز دادن به شرکای خارجی جهت مشارکت در بخش انرژی این کشور که برای نخستین بار صورت می‌گیرد، متجلی است. این تصمیم در حوزه صنایع گازی و به منظور تسهیل استحصال فناوری و دانش استخراج به صورت مؤثرتر و کارآمدتر صورت گرفته است.

- برنامه کوییتی‌سازی^۱ بر اساس اظهارات مقامات کویت، یکی از چالش‌های اصلی اقتصادی اجتماعی این کشور، فراهم کردن فرصت‌های شغلی بیشتر برای شهروندان کویتی است. برنامه کوییتی‌سازی به این منظور معرفی شده است تا اتکای فرصت‌های شغلی به بخش دولتی را کاهش داده و شهروندان این کشور را تشویق به جستجوی موقعیت‌های شغلی و جذب در بخش خصوصی بنماید. با این حال، حقوق و مزایای بخش دولتی کماکان جذابیت زیادی دارد.

- ساختار نهادی سیاست تجاری: تدوین و اجرای سیاست تجاری کویت در زمره مسئولیت‌های وزارت تجارت و صنعت^۲ است که این امر را با هماهنگی دیگر وزارتخانه‌ها انجام می‌دهد. مشارکت بخش خصوصی در سیاست‌گذاری در این حوزه نیز از مسیر اتاق‌های بازرگانی و صنعتی^۳ صورت می‌گیرد.

- بخش خصوصی: بخش عمومی بزرگترین کارفرمای کویت است و دولت نقش چشمگیر و مستقیمی در اقتصاد دارد. در ۲۰۱۰، یک قانون خصوصی‌سازی جدید تصویب شد که بر اساس آن فرایند انتقال مالکیت به بخش خصوصی (طرح ساخت-اجرا-انتقال) با شرکای مناسبی از داخل و خارج و در قالب مناقصاتی انجام می‌شود. این طرح نقش مثبتی برای توسعه بخش خصوصی ایفا کرده است، با این حال استثنا کردن بخش درمان، آموزش و انرژی از شمول آن، منافع آن را محدود کرده است. دولت کماکان سهم بالایی از شرکت‌های خصوصی شده خواهد داشت و واگذاری سهام نیز به کندی صورت می‌گیرد.

تحقق اهداف سند استراتژیک چشم انداز کویت ۲۰۳۵ و سند برنامه توسعه میان مدت^۴ و به طور مشخص، گسترش نقش بخش خصوصی و جذب سرمایه خارجی مستلزم آن است که دولت قوانین و رویه‌های ناظر بر بخش‌های مرتبط اقتصاد خود را نوسازی کرده و محیط کسب‌وکار این کشور را به روز، پویا و جذاب‌تر کند. همچنین، دولت کویت نیازمند آن است تا شفافیت، کارآمدی، مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی نهادهای اجرایی و دولتی را نیز ارتقا ببخشد تا از این طریق اطمینان بخش خصوصی و

1- Kuwaitization

2- MCI

3- Kuwait Chamber of Commerce and Industry

4- Medium-term Development Plan2010-2014

به ویژه سرمایه‌گذاران خارجی برای کار در این کشور و تحقق اهداف اقتصادی دولت را میسر نمایند.^۱

نظام تعرفه‌ها: کویت از سال ۲۰۰۳ نظام تعرفه‌ای هماهنگ شورای همکاری خلیج فارس را اعمال می‌کند و در نتیجه این سیاست، میانگین تعرفه کامله الوداد اعمال شده از ۷,۷ درصد در ۲۰۰۲ به ۴,۸ درصد در ۲۰۱۱ رسید. بر مبنای تعرفه‌های سازمان تجارت جهانی، این کشور میانگین ۵,۷ درصد در محصولات کشاورزی و ۴,۶ درصد تعرفه بر محصولات غیرکشاورزی اعمال می‌کند. از مجموع درآمدهای مالیاتی دولت کویت که در سال ۲۰۱۱ تنها ۲ درصد از کل درآمدهای این کشور را شامل می‌شد، تعرفه‌های گمرکی ۶۰ درصد از آن را در بر می‌گیرد.

- قواعد واردات و صادرات: کویت قانون مشترک گمرکی شورای همکاری خلیج فارس را در مورد رویه‌ها و ارزش‌گذاری‌ها اجرا می‌کند که بر اساس آن، اسناد باید به تأیید برسند و هزینه‌هایی مشخص را برای صورت حساب‌های تجاری پرداخت کنند، مبدأ واردات به تأیید برسد، گواهی سلامت و حلال بودن برای محصولات گوشتی ضمیمه شود و تمام واردات اظهار شوند. یک گواهی‌نامه عمومی واردات برای انجام واردات از تمامی مقاصد لازم است و برخی مجوزهای خاص از مقام‌های قانونی برای برخی کالاهای مشخص نیز ضروری است. کویت به دلایل مذهبی، امنیتی و سلامت واردات برخی کالاها را ممنوع کرده است.

این کشور هیچوقت از ابزارهای ضد دامپینگ، مقابله به مثل یا حمایتی استفاده نکرده است. کویت و شورای همکاری خلیج فارس قوانین فنی و استانداردهای یکسانی را مورد استفاده قرار می‌دهند که جایگزین استاندارد و قوانین فنی کشورهای عضو شده‌اند. این استانداردها عموماً همان استانداردهای بین‌المللی هستند که اندکی بنا بر ضرورت‌های آب و هوایی، جغرافیایی و زیرساختی تغییر پیدا کرده‌اند. قواعد صادرات ساده‌تر هستند و هر شخص حقیقی از جمله افراد خارجی می‌توانند در کویت به صادرات مشغول شود. هیچ مالیات یا هزینه‌ای بر صادرات اعمال نمی‌شود و تنها برخی محدودیت‌ها یا ممنوعیت‌ها وجود دارد که نیازمند مجوزهای خاص هستند.

نظام تدارکات کویت^۲ مجوز قیمت ترجیحی را تا ۱۰ درصد برای محصولات داخلی و تا ۵ درصد برای محصولات تولید کشورهای شورای همکاری صادر می‌کند. اشخاصی که خواستار ثبت مناقصات هستند باید یا تأمین‌کننده‌های کویتی باشند و یا تأمین‌کننده‌های خارجی با همکار کویتی. همچنین، برنامه‌های جبرانی^۳ نیازمند آن هستند که یک شرکت خارجی قراردادهای دولتی را با آستانه مشخصی

1- WTO Review, p. 2.

file:///C:/Users/Hamed/Downloads/Kuwait%20TPR%20Summary.pdf

2- Kuwait's procurement regime

3- Offset Programs

برنده شوند و از این طریق سرمایه‌گذاری‌هایی انجام دهند که ارزش افزوده مناسبی برای اقتصاد کویت به همراه بیاورد.

- قانون رقابت: قانون رقابت کویت توسط مجلس ملی این کشور در سال ۲۰۰۷ تصویب شده است. بر مبنای این قانون تلاش می‌شود تا در اقتصاد این کشور فضای رقابت‌پذیری بیشتری برای ایجاد جذابیت بیشتر میان تولیدکنندگان و عرضه‌کنندگان فراهم شود. با این حال، این قانون محدودیت‌هایی نیز دارد که مانع از اثرگذاری کامل آن می‌شود. این قانون بر تسهیلات و پروژه‌هایی که مالکیت آن‌ها با دولت است اعمال نمی‌شود و مسئله این است که همانگونه که اشاره شد بخش بزرگی از صنایع و اقتصاد کویت در اختیار یا مالکیت دولت این کشور است.^۱

- بخش نفت و گاز و انرژی: بخش نفت و گاز، شالوده اقتصادی کویت را تشکیل می‌دهد. کویت دهمین تولیدکننده بزرگ نفت جهان و صاحب ششمین ذخایر بزرگ نفت در جهان است. این کشور همچنین بیستمین ذخایر بزرگ گاز در جهان را دارد. تعرفه کامله الوداد اعمال شده بر محصولات نفت، گاز و پتروشیمی ۵ درصد است و سرمایه‌گذاران خارجی می‌توانند در حوزه‌هایی فعالیت کنند که شامل تولید و اکتشاف نفت نمی‌شود. دولت کویت بنا دارد تا بر مبنای مزیت‌های خود، به یک قطب مهم در تولید محصولات پتروشیمی تبدیل شود و این کار را از طریق سرمایه‌گذاری مشترک با شرکت‌های خارجی انجام خواهد داد. شرکت پتروشیمی کویت (KPC) که یک شرکت صد درصد دولتی است از حقوق و منافع یارانه‌های مشخصی در زمینه نفت و گاز برخوردار است.

الکتریسیته در کویت از یارانه‌های بالای دولتی برخوردار است. یک قانون در این کشور تصویب شده است که به شرکت‌های خارجی اجازه سرمایه‌گذاری در پروژه‌های مربوط به بخش الکتریسیته و آب را می‌دهد. این کار از طریق شراکت با بخش خصوصی یا عمومی داخلی انجام می‌شود که به موجب آن، پروژه‌های مستقل آب و برق تأسیس می‌شوند و شرکت‌های خصوصی آب آشامیدنی و برق تولید کرده و به وزارت مربوطه در کویت می‌فروشند. این وزارتخانه رأساً مسئول فروش به مصرف‌کنندگان کویتی خواهد بود. در سازوکارهای تعریف شده در این قانون، شرکت‌های خارجی اجازه دارند تا ۲۶ درصد از مالکیت پروژه‌ها را در اختیار داشته باشند.

- بخش خدمات: بخش خدمات بزرگترین بخش غیرنفتی اقتصاد کویت است و نیمی از تولید ناخالص داخلی و ۸۰ درصد از پرسنل دولتی را در بر می‌گیرد. این بخش هم در تسلط چند شرکت است که در مالکیت دولت هستند و در برخی حوزه‌ها، مانند تلفن ثابت، دولت انحصار دارد. کویت با این حال

1- WTO Review, p. 3.

در قسمتی از زیربخش‌های خدماتی کشور به سرمایه‌گذاران خارجی مجوزهایی برای مشارکت از جمله در خدمات مالی، فرودگاهی، خدمات تلفن همراه و خدمات حرفه‌ای می‌دهد. علیرغم حضور چشمگیر کارگران و نیروی کار خارجی (۶۰ درصد کل نیروهای کار)، کویت هیچ تعهدی به گردش آزاد اشخاص در قالب گات ندارد مگر برای ورود موقت مدیران، متخصصان و تکنیسین‌های ماهر.

- بخش کشاورزی و ماهیگیری: هرچند سهم بخش‌های کشاورزی و ماهیگیری از تولید ناخالص داخلی کویت بسیار اندک است و روندی کاهشی نیز دارد، این بخش برای دولت کویت از اهمیت زیادی برخوردار است. دولت کویت ارزش بالایی برای امنیت غذایی قایل است و هرچند واردکننده خالص این بخش به شمار می‌رود، اهدافی برای خود تعریف کرده است. این اهداف به طور عمده شامل تأمین امنیت غذایی از طریق اعمال تعرفه‌های کامله الوداد پایین در این حوزه (۳,۲ درصد) می‌شود، در حالی که شرکت‌های خصوصی تشویق می‌شوند تا در پروژه‌های کشاورزی خارجی سرمایه‌گذاری کنند. مساعدت دولت در بخش کشاورزی و ماهیگیری عمدتاً به واسطه حمایت داخلی از جمله تعرفه و هزینه‌های پایین صورت می‌گیرد.^۱

ارزیابی بانک جهانی

بر مبنای ارزیابی‌های بانک جهانی نیز چالش بلندمدت اقتصاد کویت اتکای آن بر نفت و نیز بر مصرف داخلی به عنوان یکی از متغیرهای کلیدی برای رشد است. سرعت متنوع‌سازی اقتصاد در این کشور کند است و هرچند دارایی‌های چشمگیر خارجی این کشور مبنای نیرومندی برای اقتصاد کویت به وجود آورده است، با این حال این دارایی‌ها نمی‌تواند مخاطرات بهای پایین نفت در آینده را تضمین کند. کند شدن فرایند اصلاحات اقتصادی موجب شده تا بنگاه‌های اعتباری در سال ۲۰۲۲ رتبه کویت^۲ را پایین‌تر از سابق محاسبه کنند. همچنین، سیاست کویتی‌سازی دولت که به دنبال جایگزینی کارگران خارجی با کارگران کویتی است، موجب کمبود نیروی کار شده که مخاطراتی برای تولید در بخش‌های نفتی و غیرنفتی به همراه داشته است. بنابراین انتظار می‌رود نمایندگان پارلمان کویت که به تازگی آغاز به کار کرده‌اند راه برون‌رفتی برای بن‌بست سیاسی در مورد اصلاحات اقتصادی مورد بحث پیدا کنند و از فرصت بهای بالای نفت در بازار برای انجام اصلاحات فوری و ضروری کشور بر اساس اسناد چشم انداز ۲۰۳۵ کویت جدید و برنامه توسعه دولت بهره‌برند. علاوه بر موارد بالا، بانک جهانی اولویت‌های اصلاحی کویت را شامل محدود کردن دستمزدهای بخش عمومی، حذف تدریجی یارانه‌ها و پیشبرد برنامه مالیات بر ارزش افزوده می‌داند که باید در میان مدت و بلندمدت محقق شوند تا ظرفیت‌های اقتصادی این کشور حفظ شده و

1- WTO Review, p. 4.

file:///C:/Users/Hamed/Downloads/Kuwait%20TPR%20Summary.pdf

2- Sovereign rating

از آسیب‌های اقتصاد تک محصولی در امان بماند.^۱

پیش‌بینی می‌شود با توجه به نوسانات بهای نفت و بن‌بست‌های سیاسی ناظر بر اصلاحات کلیدی مورد نیاز در اقتصاد این کشور، بازیابی رشد اقتصادی کویت در میان مدت و پس از اوج‌گیری سریع دوباره کاهش پیدا کرده و به شکل متعادل‌تری ادامه پیدا کند.

کویت با ۴,۴ بیشترین نرخ رشد تورم را در هفت ماهه نخست سال ۲۰۲۲ حتی در مقایسه با دیگر کشورهای شورای همکاری به نمایش گذاشت که عمده آن مربوط به بخش‌های غذا و آموزش بود. با توجه به اتکای بالای کویت به واردات برای تأمین مواد خوراکی، حتی نسبت به دیگر کشورهای عضو شورای همکاری، تورم در این بخش بیشترین فشار را ایجاد کرد. بانک مرکزی کویت در پاسخ به این وضعیت سیاست‌های پولی انقباضی را در پیش گرفته است.

بازار نیروی کار کویت به شدت چندبخشی است. طبق پیمایش سال ۲۰۱۶، از هر ده نفر کویتی شاغل، ۹ نفر در بخش عمومی مشغول بوده‌اند و این بدان معنی است که از آسیب‌های دوران همه‌گیری کرونا در امان بوده‌اند. از سوی دیگر، کارگران مهاجر عمدتاً (۶۴,۳ درصد) در بخش خصوصی مشغول به کار بوده‌اند یا به عنوان کارگران محلی کار می‌کرده‌اند (۳۱ درصد). ارزیابی سازمان جهانی کار این است که در سال ۲۰۲۲ وضعیت نیروی کار کویت به طور کامل به دوران قبل از همه‌گیری باز گردد. طبق ارزیابی این سازمان، بیکاری در سال ۲۰۲۲ بین زنان ۸,۵ درصد و بین مردان ۱,۸ درصد خواهد بود.

طبق ارزیابی‌های بانک جهانی و همانگونه که در جدول زیر مشاهده می‌شود، پیش‌بینی رشد اقتصادی کویت در سال ۲۰۲۲ برابر با ۸,۵ درصد است، در حالی که این رشد در سال‌های پی‌آیند ۲۰۲۳ و ۲۰۲۴ به ۲,۵ درصد کاهش خواهد یافت. در حالی که در سال ۲۰۲۲ بخش نفتی رشد ۱۳,۴ درصدی را به نمایش گذاشته است، این بخش به پشتیبانی از رشد اقتصادی کویت ادامه خواهد داد و به ویژه با افزایش ظرفیت پتروشیمی الزور، حتی کاهش تولید اوپک پلاس نیز بخش نفتی کویت را دچار چالش جدی نخواهد کرد. به همین ترتیب، بخش غیرنفتی کویت نیز به رشد خود ادامه خواهد داد و پس از رشد ۷,۷ درصدی در ۲۰۲۲، با تقاضای بیشتر و در نتیجه فشار تورمی بیشتری روبه‌رو خواهد بود که البته مورد اخیر با سیاست‌های انقباضی پولی و کاهش جهانی بهای محصولات خوراکی در میان مدت کنترل خواهد شد.^۲

1- World Bank Report on Kuwait, p.1

<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/65cf93926fdb3ea23b72f277fc249a72-0500042021/related/mpo-kwt.pdf>

2- World Bank Report on Kuwait, p.2

<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/65cf93926fdb3ea23b72f277fc249a72-0500042021/related/mpo-kwt.pdf>

جدول ۳- روند و پیش‌بینی شاخص‌های اقتصادی کویت در ارزیابی بانک جهانی

	2019	2020	2021	2022e	2023f	2024f
Real GDP growth, at constant market prices	-0.6	-8.9	1.3	8.5	2.5	2.5
Private Consumption	2.3	-4.5	3.2	3.0	3.0	3.0
Government Consumption	7.7	0.0	1.1	7.0	2.4	-1.3
Gross Fixed Capital Investment	-2.6	-4.6	3.9	21.2	10.0	-2.4
Exports, Goods and Services	-10.0	-13.3	2.2	10.3	-0.5	4.5
Imports, Goods and Services	-10.4	-4.0	5.7	12.8	3.7	0.1
Real GDP growth, at constant factor prices	-0.6	-8.9	1.4	10.5	2.0	2.1
Agriculture	-4.6	-3.8	0.5	0.8	0.0	1.0
Industry	-1.0	-12.2	2.2	17.7	3.7	4.6
Services	-0.1	-3.6	0.3	-0.6	-1.0	-2.4
Inflation (Consumer Price Index)	1.1	2.1	3.4	4.0	2.5	2.5
Current Account Balance (% of GDP)	12.5	3.2	16.4	28.6	23.6	19.3
Fiscal Balance (% of GDP)^a	-11.1	-31.2	-9.6	1.1	-0.5	-4.0
GHG emissions growth (mtCO2e)	2.1	-7.4	3.7	10.5	4.7	3.7
Energy related GHG emissions (% of total)	65.9	63.7	62.9	63.5	62.2	60.5

Source: World Bank, Poverty & Equity and Macroeconomics, Trade & Investment Global Practices. Emissions data sourced from CAIT and OECD.

Notes: e = estimate, f = forecast.

a/ Fiscal balances are reported in fiscal years (April 1st -March 31st). Balances exclude investment income and include transfers to FGF.

روابط اقتصادی کویت و ایران

موقعیت جغرافیایی کویت این کشور را به گزینه‌ای جذاب برای توسعه تجارت ایران با همسایگان بدل کرده است، به ویژه اینکه پس از آزادسازی این کشور از اشغال عراق، علیرغم برخی پرونده‌های موردی، کویت هرگز مواضع سیاسی خصمانه‌ای علیه ایران اتخاذ نکرده است. علیرغم این مسئله تجارت دو کشور هیچگاه از ۳۰۰ میلیون دلار فراتر نرفته و همین رقم هم به واسطه تحریم‌ها علیه ایران با کاهش ۵۰ درصدی روبه‌رو بوده است. با این وجود پتانسیل‌های فراوانی در حوزه تجارت و انرژی وجود داشته است که به دلایل عمدتاً غیراقتصادی به فعل در نیامده است. جدول شماره یک، آمار روابط تجاری ایران و کویت را در سال‌های اخیر نشان می‌دهد.

جدول ۴- حجم مبادلات تجاری ایران و کویت از ۱۴۰۰-۱۳۹۶

واردات		صادرات		سال
ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (هزار تن)	
۲۷/۴	۳	۲۵۲	۲۹۵۲	۱۳۹۶
۱۲/۶	۹/۷	۲۴۶/۱	۳۶۹۴	۱۳۹۷
۵/۴	۲/۲	۱۸۷	۳۵۰۰	۱۳۹۸
۷/۳	۴/۶	۱۵۴/۸	۳۰۳۶	۱۳۹۹
۱۴/۸	۸/۱	۱۵۷/۲	۳۵۵۲	۱۴۰۰

نمک، گوگرد، خاک، سنگ، گچ، آهک و سیمان (۷۸/۳ میلیون دلار)، ماهی، سخت‌پوستان، نرم‌تنان و بی‌مهرگان آبزی (۵۹/۴ میلیون دلار)، حیوانات زنده (۲۸ میلیون دلار) میوه، آجیل، پوست، مرکبات و خربزه

(۱۳/۸ میلیون دلار)، سبزیجات، ریشه‌ها و غده‌های خوراکی (۱۳/۸ میلیون دلار)، قهوه، چای، شیر خشک و ادویه‌ها (۱۰ میلیون دلار)، دانه‌ها و میوه‌های روغنی و غلات (۷/۳ میلیون دلار)، آرد، نشاسته و محصولات میانی و نهایی لبنی (۴/۵ میلیون دلار)، فرض و سایر کفپوش‌ها منسوج (۲/۸ میلیون دلار)، محصولات سنگ و سیمان، میکا و محصولات مشابه (۲/۲ میلیون دلار) و پلاستیک‌ها (۲/۱ میلیون دلار)، تخم‌مرغ، عسل و محصولات خوراکی مشابه (۸۲۵ هزار دلار) محصولات سرامیکی (۸۱۰ میلیون دلار) روغن‌ها، عطرها و محصولات آرایشی (۵۷۰ هزار دلار)، انواع البسه منسوج (۵۶۰ هزار دلار)، شیشه و ظروف شیشه‌ای (۵۵۸ هزار دلار)، محصولات آهن و فولاد (۵۳۶ هزار دلار، مواد شیمیایی آلی (۴۸۳ هزار دلار) و آهن و فولاد خام (۴۳۳ هزار دلار) عمده محصولات صادراتی ایران به کویت را تشکیل می‌دهند.^۱

در مقابل، در سال ۱۳۹۷^۲ واردات ایران از کویت عمدتاً شامل بنزن (۶ میلیون دلار)، کائوچوی طبیعی (یک میلیون دلار)، موتورهای احتراقی و برقی (۵۸۲ هزار دلار)، برخی ماشین‌آلات راهسازی مستعمل (۱۲۴ هزار دلار) و قطعات کمپرسور (۳۲۰ هزار دلار) بوده است.^۳

از نبود ارتباط مستقیم بین تجار دو طرف، فقدان یا نقص بازاریابی، سخت‌گیری در صدور ویزا و مشکلات حمل‌ونقل به ویژه در حجم کوچک و منع ورود لنگ‌های ایرانی به آب‌های کویت، به عنوان مهم‌ترین موانع توسعه صادرات به کویت یاد شده است.^۴ با هدف کاهش این سخت‌گیری‌ها، مقام‌های بنادر و دریانوردی دو کشور در خصوص پذیرش شناورهای ایرانی از جمله لنگ‌های چوبی در بنادر کویت، مشروط به برخورداری آن‌ها از تجهیزات ایمنی و ناوبری، تامین سوخت کافی شناورها و تعیین نماینده‌ای از طرف مقابل در بنادر الشویخ، الشعیبه، خرمشهر، امام خمینی و بوشهر توافق کرده‌اند^۵ که می‌تواند در برداشته شدن بخشی از موانع توسعه تجارت میان ایران و کویت موثر باشد.

شهر/بریشم

ابعد ابرپروژه دروازه شمالی خلیج فارس به حدی است که فراتر از کویت، با هدف ارائه خدمات به ایران و عراق طراحی شده است. هر چند پروژه بندر کانتینری جزیره بوبیان ممکن است جذابیت چندانی برای ایران نداشته باشد و در عراق هم پروژه بندر کانتینری فاو به عنوان رقیبی برای بوبیان مطرح است، شهر ابریشم می‌تواند به قطب گردشگری و مرکزی برای جذب سرمایه‌گذاری از ایران و عراق تبدیل شود. شهروندان ایران و عراق برای دسترسی به طیف متنوعی از فرصت‌های تفریحی اغلب به مقاصد نزدیک مانند دبی و استانبول سفر می‌کنند. از آنجایی که طرح توسعه شهر ابریشم شامل یک منطقه بزرگ

۲- اطلاعات مربوط به سال‌های بعد از ۱۳۹۷ موجود نیست.

۳- اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

۴- اتاق مشترک بازرگانی ایران و کویت، گزارش عملکرد سال ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰

۵- سازمان بنادر و دریانوردی

فرهنگی و گردشگری است، می‌تواند جاذبه‌های بسیاری را به عنوان جایگزینی برای سایر مقاصد گردشگری منطقه ارائه دهد. به ویژه اینکه این شهر از طریق حمل‌ونقل زمینی و دریایی به راحتی از عراق و ایران قابل دسترسی خواهد بود و هزینه کمتری نسبت به حمل‌ونقل هوایی به مقاصد دورتر خواهد داشت.

کویت قصد دارد شهر ابریشم را به عنوان یک منطقه آزاد اقتصادی با یک رژیم نظارتی کارآمد و قوانینی در جهت جذب سرمایه‌گذاری خارجی معرفی کند؛ با توجه به اینکه عراق و ایران فاقد چنین مرکزی هستند، شهر ابریشم بالقوه محلی جذاب برای سرمایه و کسب‌وکارهای هر دو کشور محسوب می‌شود.^۱

انرژی

هر چند کویت از منابع عظیم نفت بهره‌مند است، منابع گاز طبیعی این کشور به شدت محدود است؛ به طوری که این کشور از سال ۲۰۰۹ واردکننده LNG بوده است. نیازهای فزاینده این کشور به گاز برای تولید برق، تأسیسات شیرین‌سازی آب، پتروشیمی و احیاء چاه‌های نفت با هدف افزایش تولید از یک سو و منابع غنی گازی ایران و نزدیکی دو کشور سبب شده است تا مقام‌های کویتی از سال‌ها پیش به دنبال واردات گاز از ایران باشند.^۲

از ابتدای قرن حاضر، کویت و بحرین مذاکراتی را برای واردات ۲۵ ساله گاز از ایران از طریق خط لوله آغاز کردند؛ گفتگوهایی که به سبب اختلاف میان طرف‌ها بر سر موضوعات فنی و شیوه قیمت‌گذاری بی‌نتیجه ماند. در سال ۲۰۰۵ ایران و کویت موفق به امضای یادداشت تفاهم برای واردات سالانه ۳ میلیارد مترمکعب از ایران شدند؛ با این حال اختلاف در خصوص فرمول تعیین قیمت مانع انعقاد قرارداد میان دو کشور شد؛ در سال ۲۰۱۰ بار دیگر مذاکرات دو کشور به همین دلیل بی‌نتیجه ماند. هر چند با اعمال دور نخست تحریم‌های هسته‌ای علیه ایران از سال ۲۰۱۲ مذاکرات میان دو طرف کاملاً متوقف شد، در سال ۲۰۱۴ با جدی شدن گفتگوهایی که منجر به توافق هسته‌ای میان ایران و ۵+۱ شد، پس از دیدار مقام‌های دو کشور در عالی‌ترین سطح، وزیر نفت وقت کویت بار دیگر نیاز کشورش به گاز ایران را مطرح کرد و دو کشور گفتگوهای خود را از سر گرفتند؛ در حالی که مقام‌های شرکت گاز ایران در اواخر سال ۲۰۱۵ از رسیدن گفتگوهای ایران و کویت به آخرین دور خبر داده بودند، تنزل سطح روابط دو کشور در نتیجه حمله به سفارت و کنسول‌گری عربستان در تهران و مشهد سبب توقف مذاکرات شد. از ابتدای سال ۲۰۱۶ افزایش

1- The Foreign Policy Implications of Kuwait's Vision 2035 Closer Economic Ties with Iran and Iraq

۲- تمایل کویت به تأمین نیازمندی‌های گازی خود از ایران علیرغم اختلاف دو طرف بر سر میدان گازی آرش بوده است. ذخایر میدان گازی آرش که در کویت و عربستان با نام دوره شناخته می‌شود، ۵۷۰ میلیارد مترمکعب برآورد شده است. این میدان که در سال ۱۳۴۶ کشف شد به واسطه بی‌نتیجه ماندن مذاکرات ایران با کویت و عربستان بر سر تعیین حدود فلات قاره محل اختلاف بوده است. عربستان و کویت از یک سو و ایران از سوی دیگر، در چند مقطع طرف مقابل را به دزدی از منابع میدان آرش متهم کرده‌اند. در آخرین تحول، چندی پیش کویت و عربستان ایران را به گفتگو برای حل‌وفصل اختلاف دعوت کردند. با این حال با توجه به اینکه تعیین حدود فلات قاره ایران و کویت به روش‌های مرسوم بین‌المللی بر وسعت قلمرو دریایی عراق تأثیر منفی می‌گذارد (عراق خواهان تدوین یک رژیم ویژه برای تعیین فلات قاره با توجه به ویژگی‌های سرزمینی کشورهای منطقه بوده است)، به نظر نمی‌رسد که این اختلاف در آینده نزدیک قابل حل باشد.

تنش میان ایران و عربستان و نهایتاً اعمال مجدد تحریم‌ها علیه ایران، مجال از سرگیری مذاکرات گازی میان ایران و کویت را از بین برد؛ هر چند مقام‌های کویتی همچنان بر نیاز خود به گاز ایران تأکید دارند.^۱

اتصال ریلی ایران به کویت

پس از توافق ایران و عراق برای اتصال ریلی شلمچه به بصره، علیرغم عدم قطعیت‌هایی که در خصوص به نتیجه رسیدن پروژه وجود دارد، موضوع امتداد این خط آهن به کویت و اتصال زمینی ایران به کویت و حتی عربستان مطرح بوده است. هر چند تحقق این امر می‌تواند نقش موثری در توسعه تجارت ایران و کویت و رونق منطقه آزاد اروندرود شود، با این حال نگرانی عراق در خصوص آینده بندر فاو (در رقابت با بندر مبارک الکبیر کویت) دست‌کم در آینده قابل پیش‌بینی این اتصال را غیرممکن می‌سازد.

عراق طرح توسعه بندر فاو به عنوان حلقه‌ای از ابتکار کمربند و راه در دستور کار دارد؛ هر چند پیشرفت این پروژه کلان که از سال ۲۰۱۰ آغاز شده، مطابق با انتظارات نبوده است، با این حال به عنوان این طرح عظیم که امکان ترانزیت کالا از شرق به اروپا (از طریق عراق و ترکیه) را فراهم می‌کند، یکی از بنیادهای توسعه‌ای عراق محسوب می‌شود. در آن سو، کلان پروژه بندر کانتینری مبارک الکبیر در کویت نیز با همین چشم‌انداز طراحی شده است. با توجه به اینکه کویت برای پیشبرد پروژه خود با محدودیت‌های به مراتب کمتری نسبت به عراق روبه‌رو است، این نگرانی در میان رهبران عراقی وجود دارد که ایجاد اتصال ریلی میان عراق و کویت (که کویت و ترکیه نیز خواهان آن هستند) عملاً اهمیت بندر فاو در چارچوب کلی ابتکار کمربند و راه را کاهش خواهد داد. این نگرانی به حدی است که مقام‌های راه‌آهن عراق اعلام کرده‌اند که اتصال ریلی این کشور به کویت در دستور کار این شرکت قرار ندارد و تمرکز اصلی این شرکت بر تکمیل اتصال ریلی عراق به ترکیه است.^۲

جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

کویت یکی از همسایگان مهم ایران به شمار می‌آید که به دلایل گوناگون عملاً در تجارت خارجی ایران نقشی درجه دوم ایفا کرده است و هیچ‌گاه به اهمیت شرکای دیگر ایران از قبیل ترکیه و امارات متحده عربی نرسیده است. با این حال، این کشور از ویژگی‌هایی برخوردار است که پتانسیل‌هایی را برای توسعه روابط دوجانبه ایجاد می‌کند.

کویت کشوری است که اقتصاد آن عمیقاً با تجارت جهانی پیوند خورده است و هرچند طی دهه‌های اخیر این پیوند به شکل کلان از طریق فروش نفت برقرار بوده است، اصلاحات اقتصادی اخیر در این کشور به

1- Kuwaiti-Iranian Relations: The Energy Angle

۲- هشدار نماینده عراقی درباره خط آهن کویت عراق همچنین طرح اتصال راه آهن عراق به کشورهای همسایه و چالش‌های پیش‌رو

معنای پیچیده‌تر شدن این پیوند و در نتیجه گشایش امکانات بیشتر برای روابط دوجانبه است. برنامه‌های توسعه اقتصادی استراتژیک به ویژه برنامه‌های میان‌مدت توسعه ۲۰۱۰-۲۰۱۴ و چشم‌انداز ۲۰۳۵ کویت جدید تلاش کرده‌اند تا با اصلاح مشکلات ساختاری اقتصاد این کشور گام‌های مهمی را برای حرکت به سوی یک اقتصاد متنوع‌تر و بین‌المللی‌تر با یک بخش خصوصی نیرومند و سرمایه‌گذاری و نیروی کار خارجی ماهر بردارند.

به طور کلی می‌توان گفت روابط اقتصادی و تجاری ایران و کویت تابع دو دسته از متغیرها است. دسته نخست به موضوعات سیاسی در سطح منطقه همچون روابط ایران و آمریکا و ایران و عربستان مربوط است؛ هر چند کویت در دوران شیخ «صبح احمد جابر الصباح» امیر پیشین، سیاست بی‌طرفی فعال در منطقه را در پیش گرفت و کوشید به عنوان میانجی در روابط بازیگران منطقه ایفای نقش کند -موضوعی که به نظر می‌رسد در دوران شیخ «نواف احمد جابر الصباح»، امیر کنونی نیز ادامه یابد- با این حال ماهیت روابط کویت با ایالات متحده و عربستان همواره محدودیت‌هایی را در زمینه توسعه روابط با ایران پیش روی این کشور قرار داده است. بنابراین نمی‌توان انتظار داشت بدون کاهش اختلافات ایران و عربستان و بقای تحریم‌های آمریکا علیه ایران، تحول معناداری در حوزه روابط اقتصادی و تجاری میان ایران و کویت رخ دهد.

دسته دوم شامل متغیرهای اقتصادی است؛ هر چند به طور کلی اقتصاد دو کشور ماهیتاً مکمل نیست، با این وجود بازار مصرف کوچک، اما ثروتمند کویت زمینه مناسبی را برای صادرات مواد معدنی و محصولات کشاورزی و غذایی فراهم کرده است که لازمه بهره‌برداری از آن شناخت ذائقه مصرف‌کنندگان کویتی و رعایت استانداردهای ملی این کشور است.

علاوه بر این، چنانچه گفته شد، مسئله صادرات گاز ایران به کویت، علیرغم بی‌نتیجه ماندن چند دور مذاکره، بزرگ‌ترین فرصت ایران در سطح ملی برای توسعه روابط اقتصادی با کویت است؛ به نتیجه رسیدن مذاکرات و اجرایی شدن صادرات گاز ایران به کویت جدا از پیامدهای استراتژیک آن، می‌تواند به مدلی برای صادرات گاز ایران به عمان و امارات تبدیل شود و همچنین بر ورود بخش دولتی و خصوصی ایران به پروژه‌های توسعه‌ای کویت همچون شهر ابریشم و کاهش وابستگی ایران به دبی موثر باشد. در همین راستا، نکات زیر را می‌توان به‌عنوان برخی راهکارهای عملی برای گسترش تعاملات اقتصادی ایران و کویت و رفع موانع موجود مد نظر قرار داد:

- تمرکز تعاملات تجاری و اقتصادی با کویت در منطقه آزاد اروند با هدف بازیابی نقش اقتصادی و احیای بنادر ایرانی حاشیه اروندرود

- تجهیز شناورهای ایرانی به ابزارهای مکان‌یابی با هدف برآوردن استانداردهای مورد نظر کویت برای ورود شناورهای ایرانی
- تشکیل منظم جلسات کمیته مشترک کنسولی ایران و کویت برای بر طرف کردن مشکلات موجود در خصوص ویزا
- اقناع کویت در خصوص تأسیس کنسولگری در استان خوزستان